

במסירת קולמוס

מאת א. ב. יפה

זה הדרכה נאמנה: כי ברוקוביץ לא כתב מעולם סיפורים, בנוסף שלום עליכם" אם כי למד משלום עליכם הרבה.

במקום אחר מספר ברוקוביץ כיצד ניגש לתרגם את שלום עליכם לעברית ומהו היו הקשיים שעמדו לו מנגד בראשית-הדרך. הוא בחר להתחיל דווקא את הקשה ביותר — את "טוביה החולה". הקושי העיקרי היה במסירת שיהתו המיוהדות של טוביה בעברית, כיון ששיחה זו היא "השיח הפכות נפש בנוסף עממירי" המ" מוגז המימות והריפות כאחת, המתורגם כל בסירוסים פסוקים ופתגמים הומוריסטיים, הציים עמ"הארציים, אך בעצם חוכם שנונים ומכונים להכי ליתם, ספוגים חכמת-לב ובינה יתירה. והמתרגם עמד בפני בעיה שדורשה פיה כי אין לה פתרון: "איפה נקח לטוביה לשון עברית, שתהיה נמוכה בצליליה, פשוטה ונלמבת יותר מלשון הנביאים הנשגבה, הממריאה במרום, או מלשון החכמים הצרופה, הממורה, הכבושה והמיושבה? אין נעשה את טוביה בעברית עמ"הארץ נעלה, חכמילב ויפה-נפש, אוזרי שב" סיפורי התנ"ך אין מין זה של עמ"הארץ מצוי כלל, ובלשון חכמים עמ"הארצות פירושה — גסות רוח, סכ" לות, בערות חשוכה? ומה טעם יהיה לפסוקיו של טוביה, אם יתרגם אותם לפי דרכו מעברית לעברית, ינהג בהם אכילת "נתמא בנהמא"?

שלום עליכם עצמו הבין אמנם כי אם יתורגם כל פסוק בצורתו לא יהיה כל התרגום כולו אלא בגידה במ" קור. על כן התיר לברקוביץ לנהוג חרות גמורה בתרגום, לעשותו לפי רוח הסגנון והקצב של העברית בלי להיות משועבד לדרכי הלשון של המקור. וברקוביץ נקט בכלל זה בע"בדותו:

"נשער לעצמנו כי הלשון העברית לשון חיה היא, מדוברת בפי העם במשך כל הדורות, שגורענינה הנולודיים, כל לשונה ומנהגה, צפונים במקרא, במשנה, במדרש, זרועים גם בשבילי התפתחותה ומי אחרת ואדם מישראל מעין טוביה החולה, איש צמח מצמחי עמ, מספר בלשון זו את נסיונות חיה, מתגלה בכל קומתו וצביונו, כפי שיצר את חו שמו עליכם. לתכלית זאת פנתו ביותור אל האפיקים העממיים של הלשון עברית — אל לשון התהליים והתפילות, אל פשטות הביטוי של רש"י ואל החריפות של משלי העם במדרש — כל אותו החומר, הקרוב גם לטוביה קירבה רוחנית, שביניה, וביותר ביקשתי לצרף לטוביה העברי צליל מיוחד, ריתמוס השיחה היוגדית החיה, שיוסיף רוך ופשטות, לבכיות משפחתית וכן יהי די אפילו ללשון הנביאים הפתיחית, לסגנון המשנה הכבוש ולאמרות ה" מדרש השנונות, אף בשביל עמ"הארץ צות של טוביה מצאתי ענה: מאחר שגם אצל שלום עליכם אין טוביה עמ"הארץ גמור, המעוות את הכתובים מתוך גסות-רוח טהם, אלא פסוקים המסורסים יש להם טעם זק והם עושים לפעמים רושם, כאילו הוא משבש אותם מתוך כוונה אירונית כמזסה של יודע ספר, — לפיכך צריך טוביה העברי להיות נעלה, כפתיח: הוא עצמו יוצר פסוקים ומאמרי-חכ" מים משלו, כלומר, מקצתם הוא גורם של ממקורות עבריים עממיים ומקצתם הוא מסגנון ומחדד לפי דרכו, מכוננם כיוון מיוחד לתכליתו. כיוצא בזה הוא עושה בפירוש המלוח: במקום שהוא מפרש את הפסוקים העבריים במקורו של שלום עליכם פירוש אידי באופן מסורס — הריהו מפרשם בנוסף העברי על פי "פירוש רש"י" ו"תרגום אונקלוס", הקרובים לדיעותיו ולהשגתו, ומתוך שניתן לי חופש גמור במלאכת, החלפתי את רוב הפסוקים והפתגמים שבמקור באחרים, הכפונים יותר למהלך הסגנון העברי, אף העברתי פסוקים טמ" קום למקום, ופעמים ביקשתי לאידיות (המשך בעמוד 6)

במקביל עם יצירתו הסיפורית העצמית עסק י. ד. ברוקוביץ במשך ארבעים וחמש שנה בהעתקת כתבי שלום עליכם לעברית והוא הוכיח את יכולתו להעלות את עבודתו זו לדרגת יצירה: לא סתם תרגום משו"ב היא מלאכת הרקת כתבי שלום עליכם לעברית אלא יצירת משנה. ייתכן כי דבר זה אפשר לאמרו על כל תרגום מצטיין — אך במקרה שלנו אין זו אמירה כוללת ומפשטת בלבד; זווי אמת מעשית, ואם נמצאו "פוריסטים" שטענו כי לא היה זה הכרח "ליצור מחדש" בעברית את יצירות שלום עליכם — באז כל יתר הנסיונות שנעשו בשטח זה והוכיחו כי אין קיום ואין חיות ליצירת שלום עליכם בעברית אלא בלבוש שהתקין לה י. ד. ברוקוביץ.

בספר זכרונותיו "הראשונים כבי" ני אדם" מספר ברוקוביץ כיצד "גיי" לה" את שלום עליכם. בעודו נער היה להוט אחר הקריאה ובסיימו את כל הספרים העבריים שהיו בכפרייה שבעירה, פתח לפניו בעלי-הספרים הזקן את בית-גנזיו, שם החזיק כמה ספרים שהיו לו יקרים במיוחד ונתן לו את כוכי ה"יודישע פולקס-ביבלי" אטהעק", זה המאסף השנתי שהיה מוציא שלום עליכם, ואמנם עז היה הרושם שעשו עליו הדברים שמצא באותו מאסף, באשר כאן ניתנה ספי רות שונה לחלוטין מזו שהיו לה מהלכין באותם הימים ברחוב היהודי: "מן הדפים הרבים והמזהיכים הבהיקו לעיני שורות היות ובהירות, מוטעי" מות טעם חי ועסיסי על-פיוור האר" תיות המנוקדות, וכולן דיברו אלי בלשון בני-אדם חדשה — פשוטה ונלמבת כל-כך, קדובה קרבת-בית וחגיגית כאחת, דיברו מלב אל לב, סיפרו נוגות על חיי עצמי הצעירים, על נערותי הנבוכה, על המציאות העגומה, שמתוכה צמחתי גם אני, שכאן, על הדפים היקרים האלה גיי" תן לה פשר חדש, נצטרף לה טעם חדש ועמוק, הרגשתי בפעם הראשון זה — והרגשתי מקרוב, ללא שום חיץ של ערפלי לשון ומליצה — את יפיה של המלה האמנותית החיה, ולהלן מודה ברוקוביץ: "הוא (שלום עליכם) שהצית בי רגש חדש והשק חדש — את החשק להתבונן בחייהם של בני-אדם קרובים ולהאירם באור המלה הפשוטה והנאכמה". ואכן, כי שיבוא לחקור את השפעת שלום עליכם על ברוקוביץ ימצא במשפט

במסירת קולמוס

(סוף מעמוד 5)

של שלום עליכם, שאינו ניתן בשום פנים לתרגום, אקוויבאלנט בנוסח ה"עברי".

בדרך זו הצליח ברקוביץ להפיה רוח חיים בסוביה בגלגולו העברי, והרי זו בלי ספק יצירת-משנה שאינה נופלת בסגולותיה הסגנוניות ר"ל הלשוניות מן היצירה המקורית.

ושלום עליכם עצמו התלהב ממלאכת-החשובת של י. ה. ברקוביץ, — "הוא האמין, כי אילו כתב הוא עצמו את דבריו עברית, לא היה כותבם אלא ברוח התרגום ובסגנון נ"י ואלה דבריו באחד ממכתביו לברקוביץ: "...לא לתרגם אותי, חוץ מכך, אין אחר יכול, ואין אחר צריך, ולא אניח לשום איש אחר. אתה יודע בעצמך, אילו הוספות הייתי אני מוסיף, ואהה מכניס אותן, למדת אר"י הי עד היסוד, מכיר אתה אותי כדי ציון חמשה עם פלוס, לא, לא אניח עוד לאיש אחר וזולתך לתרגם אותי!" י. ה. ברקוביץ לא זו בלבד שגאל את יצירתו של שלום עליכם והכניסה להיכל הספרות העברית, — הפתרון שמצא לבעיה קשה זו הדרך בה התגבר על "המיסגרת העתיקה המשוררת, הצרה והקפואה של לשון-הספר העברית" מלפני כיוכל שנים, היחה למופת לסופרים חשובים אחרים שבאו אחריו לתרגם מיושב הספרות העברית למית לעברית.